

De verspreidingsgeschiedenis van de huiskat: een bijdrage uit Vlaanderen

Anton Ervynck & Marnix Pieters

Archeozoölogie beperkt zich niet tot de studie van beenderen aangetroffen bij de opgravingen van menselijke woonplaatsen. Ook andere indicaties van de aanwezigheid en activiteit van de vroegere fauna behoren tot het studiegebied. Knaag- en bijtsporen op allerlei voorwerpen, hoefafdrukken in fossiele bodems of gangen van gravende dieren in archeologische profielen zijn daarvan goede voorbeelden.

Een pootafdruk op een *tegula*

Tot de categorie dieren sporen behoort ook een pootafdruk van de huiskat (*Felis silvestris* f. *catus*), aangetroffen op een Romeinse dakpan (*tegula*) (fig. 1). Deze werd gevonden in de vulling van de Romeinse waterput B, opgegraven te Burst (gemeente Erpe-Mere, O.-Vl.). Put B is de tweede uit een reeks van vier Romeinse waterputten die bij een zandwinning tevoorschijn kwamen. De archeologische inhoud¹ en de biologische² resten uit deze putten werden reeds vroeger besproken. De vulling van put B kan gedateerd worden in de 2de helft van de 2de eeuw A.D.

Pootafdrukken op Romeinse dakpannen en bakstenen zijn geen zeldzaamheid³. Systematisch onderzoek van de dakpanfragmenten uit de Romeinse stad *Calleva* (Silchester, Engeland) toonde aan dat ca 2% van de gevonden fragmenten pootafdrukken bevatte⁴. Deze sporen werden ge-

maakt terwijl het materiaal, vóór het bakken, te drogen lag. De diepte van de afdrukken varieert, in overeenkomst met de verschillende stadia van consistentie van het drogend materiaal en het lichaamsgewicht van het dier. De pootafdrukken suggereren dat dakpannen en bakstenen gedurende het ganse droogproces voor allerlei gedierte bereikbaar waren. De meeste afdrukken zijn afkomstig van huisdieren, die wellicht door de steenbakkers of door anderen in de buurt van de werkplaatsen gehouden werden⁵.

De determinatie van de afdruk op de *tegula* uit Burst is betrouwbaar. Verwarring met een afdruk van de wilde kat (*Felis silvestris*) is uitgesloten door de kleine afmetingen van deze vondst. De wilde kat, een beduidend forser dier dan de huiskat, is trouwens een bosbewoner, die de menselijke aanwezigheid schuwt en dus niet in de nabijheid van een steenbakkerij te verwachten is. Ook de hond, de vos en andere kleine roofdieren zijn uit te sluiten, aangezien zij de klauwen niet kunnen intrekken en deze zeker sporen hadden moeten nalaten (fig. 2).

De vondst uit Burst vormt enkel een bewijs voor de aanwezigheid van de huiskat in Romeins Vlaanderen indien de dakpan, waarop de pootafdruk zit, inderdaad dichtbij de vindplaats is vervaardigd. Toch lijkt het aannemelijk dat dergelijk zwaar bouw materiaal niet over grote afstanden vervoerd werd en inderdaad lokaal of regionaal werd

1 Pieters 1987, 1991.

2 De Ceunynck 1987, Ervynck *et al.* 1987, 1991.

3 Cram & Fulford 1979, Cram 1984. Ze worden echter zelden beschreven. Een uitzondering vindt men bv. bij Degbomont 1988 of Laubenheimer 1990.

4 Cram & Fulford 1979, Cram 1984.

5 Cram & Fulford 1979, Laubenheimer 1990.

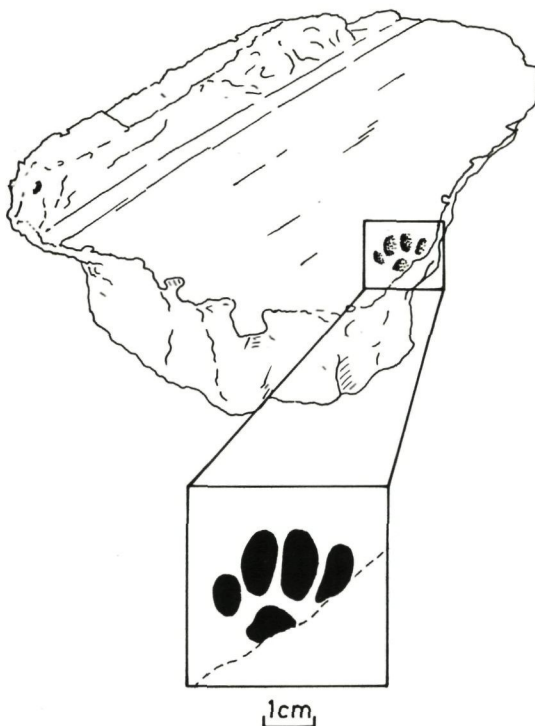
gebakken. De talrijke vondsten van Romeinse pannenovens in NW-Gallië steunen deze veronderstelling ⁶.

De geschiedenis van de huiskat

De huiskat is een gedomesticeerde vorm van de wilde kat, die voorkomt in Europa, Azië en Noord-Afrika. De domesticatie-geschiedenis van de kat is echter niet goed gekend. Men neemt aan dat tamme dieren reeds rond 4000 v. Chr. in Egypte voorkwamen ⁷ maar echt gedomesticeerde vormen zouden we pas vinden in het Egyptische Nieuwe Rijk (1570-715 v. Chr.) ⁸. Het dier kreeg dan een belangrijke plaats in de religie en de uitvoer van katten uit Egypte werd ten strengste verboden. Dit kon echter de verspreiding niet lang beletten. De introductie van de huiskat in Europa is hoogstwaarschijnlijk reeds gebeurd door de Grieken. Zij beeldden het dier reeds af op een reliëf uit de 6de eeuw v. Chr. ⁹

Het aantreffen van bewijs voor de aanwezigheid van de huiskat in Vlaanderen tijdens de Romeinse periode, is vermeldenswaard. Algemeen wordt immers aangenomen dat de kat in Noordwest-Europa precies door de Romeinen werd ingevoerd. Archeologische bewijzen, in de vorm van botmateriaal, zijn daarvoor echter schaars. Weliswaar is het zo dat geen enkele betrouwbaar gedateerde vondst uit de pre-Romeinse periode gekend is ¹⁰, maar ook de meeste Romeinse vindplaatsen leveren geen kattenbeenderen op en in sites waar de resten van het dier wel werden gevonden, gebeurde dit steeds in klein aantal ¹¹. Pas vanaf de volle middeleeuwen wordt de kat een frequente verschijning in de botcollecties ¹². In Vlaanderen is de situatie niet anders. Eén onderkaak, aangetroffen bij opgravingen in de Romeinse *villa* te Piringen (gem. Tongeren) en daterend uit het laatste derde van de 1ste eeuw A.D. ¹³, vormt de ganse vondstcollectie van botresten van de huiskat in Romeins Vlaanderen. Het tot nu toe onderzochte botmateriaal van Tongeren leverde bv. nog geen bewijs voor de aanwezigheid van de kat in de Romeinse binnenstad.

Welke status de kat in de noordelijke delen van het Romeinse rijk genoot, is onzeker. De schaarsheid van de vondsten vraagt echter wel om een verklaring. Men stelt dat Romeinse teksten aangeven dat

1 Romeinse dakpan met pootafdruk van een huiskat.

Roman tegula with footprint from a domesticated cat.

het dier geen grote populariteit genoot ¹⁴. Anderzijds werd de kat afgebeeld op vazen, grafstenen of andere reliëfs, in het gezelschap van welstellende jongelingen of dames ¹⁵. Zowel teksten als afbeeldingen komen echter uit de Meditterane traditie en de interpretaties van dit bronnenmateriaal zijn wellicht niet toepasbaar op de Gallo-Romeinse leefwereld bij ons. Was de kat in onze gewesten een luxedier, slechts aan weinigen voorbehouden? Of was het een al dan niet zeldzaam huisdier dat werd gewaardeerd omwille van zijn capaciteiten als knaagdierverdelger?

De Gallo-Romeinse kat, een zeldzaam dier?

Systematisch onderzoek zou wel eens kunnen aantonen dat de kat minder zeldzaam was in de Romeinse periode dan we denken. Dierensporen op dakpannen zijn weliswaar zelden geregistreerd maar waar dat wel gebeurde, is de kat frequent aanwezig ¹⁶ terwijl botvondsten zoals gezegd uiterst schaars zijn. Het is echter mogelijk dat de kat vaker voorkwam in de buurt van de pannenovens, die steeds buiten de woonkernen, op het platteland, gelokaliseerd waren ¹⁷, dan in de nederzettingen. Mis-

6 Thys 1987.

7 In nederzettingen van de Badari-kultuur (Johansson & Hüster 1987).

8 Boessneck 1953.

9 Bodson 1987.

10 Twee noordwest-Europese vondsten uit de pre-Romeinse periode hebben een weinig betrouwbare datering (Johansson & Hüster 1987, 10).

11 Zie Johansson & Hüster 1987 en de literatuur aldaar.

12 von den Driesch 1992.

13 Van Neer 1990.

14 Bodson 1987.

15 von den Driesch 1992.

16 Cram 1984, Laubheimer 1990.

17 Cram 1984, Thys 1987.

2 Pootafdruk van een kat (A) en een hond (B) (naar Bang & Dahlstrom 1978). Merk de afdrukken van de klauwen bij de hond.

Footprint of a cat (A) and of a dog (B) (after Bang & Dahlstrom 1978). Note for the dog the inprints of the claws.

schien was de Gallo-Romeinse kat algemeen meer verbonden met het ambachtelijke en misschien ook agrarische deel van de maatschappij en was het dier daarom zeldzamer in Romeinse steden of *vici*? Bovendien mogen we niet vergeten dat de kat niet werd gegeten en dat de botresten dus niet kunnen teruggevonden worden tussen consumptie-afval, wat toch steeds de hoofdmoot vormt van het door archeologen opgegraven botmateriaal. In de Romeinse stedelijke nederzettingen vinden we de skeletten van niet-gegeten huisdieren, zoals honden, wel eens terug in beerputten¹⁸, maar in agrarische of ambachtelijke sites werden de dieren waarschijnlijk gewoon ergens buiten de zone van bewoning of

activiteit gedeponneerd of begraven. Indien de dieren niet werden begraven, is de kans zeer groot dat het botmateriaal niet bewaard bleef. Maar zelfs wanneer de resten toch in de bodem werden opgenomen, is de kans op terugvinden tijdens archeologisch onderzoek gering daar vele opgravingen niet buiten de bewoningszone of plaats van ambachtelijke bedrijvigheid gaan¹⁹. Dit alles maakt dat de verspreidingsgeschiedenis van de huiskat slechts moeizaam zal ontrafeld worden.

SUMMARY

The history of the distribution of the domesticated cat: a contribution from Flanders.

At Burst (East-Flanders, Belgium), a *tegula* with a footprint of a domesticated cat (fig. 1) was found in the fill of a Roman well from the second half of the 2nd century AD. Archaeological evidence from neighbouring countries, indicates the Romans to be responsible for the introduction of this animal in northwestern Europe. However, finds from the Roman period are very scarce. For Flanders, the footprint from Burst only forms the second piece of evidence for the domesticated cat to be present in Roman times.

BIBLIOGRAFIE

BANG P. & DAHLSTROM P. 1978: *Elseviers Diersporengids*, Amsterdam.

BODSON L. 1987: Les débuts en Europe du chat domestique, *Ethnozootechnie* 40, 13-38.

BOESSNECK J. 1953: Die Haustierte von Alt-ägypten, *Veröffentlichungen der Zoologischen Staatssammlung München* 3, 1-50.

CRAM L. 1984: Footprints in the sand of time. In CRIGSON C. & CLUTTON-BROCK J. (eds), *Animals and Archaeology 4: Husbandry in Europe*, *BAR International Series* 227, 229-235.

CRAM L. & FULFORD M. 1979: Silchester tile making - the faunal environment, *BAR International Series* 68, 201-209.

DE CEUNYNCK R. 1987: Zaden- en vruchtenonderzoek van twee Romeinse waterputten te

Burst (gem. Erpe-Mere), *Archaeologica Belgica* III, 183-184.

DEGBOMONT J.-M. 1988: Les matériaux de construction gallo-romains, In OTTE M. (ed.), *Les fouilles de la place Saint-Lambert à Liège. 2. Le vieux marché. Etudes et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège* 23, 181-196.

ERVYNCK A., DESENDER K. & POLLET M. 1987: Archeozoologisch onderzoek van de beenderresten uit twee waterputten te Burst (gem. Erpe-Mere), *Archaeologica Belgica* III, 179-182.

ERVYNCK A., DESENDER K. & POLLET M. 1991: Organische resten uit de waterput "D" te Burst (gem. Erpe-Mere), *Archeologie in Vlaanderen* I, 129-133.

JOHANSSON F. & HÜSTER H. 1990: Untersuchungen an Skeletresten von Katzen aus

18 Zoals te Tongeren (Vanderhoeven *et al.* in druk).

19 Om dezelfde redenen zijn botvondsten van paarden vanaf de volle middeleeuwen zeldzaam.

- Haithabu (Ausgrabung 1966-1969), *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu* 24.
- LAUBENHEIMER F. 1990: Sallèles d'Aude. Un complexe de potiers gallo-romain: le quartier artisanal, *Documents d'Archéologie Française* 26.
- PIETERS M. 1987: Drie Romeinse waterputten te Burst (gem. Erpe-Mere), *Archaeologica Belgica* III, 169-178.
- PIETERS M. 1991: Een vierde Romeinse waterput te Burst (gem. Erpe-Mere), *Archeologie in Vlaanderen* I, 125-128.
- THYS M. 1987: De Romeinse pannenoven in Marilles en de dakpannenproductie in Noordwest-Gallië, *De Leiegouw* XXIX-1/2, 227-286.
- VANDERHOEVEN A., ERVYNCK A. & VAN NEER W. in druk: Het zoöarcheologisch onderzoek. In VANDERHOEVEN A., VYNCKIER G. & VYNCKIER P. (eds), Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Veemarkt te Tongeren, *Archeologie in Vlaanderen* III.
- VAN NEER W. 1990: De archeozoölogische resten. In VANVINCKENROYE W., De Romeinse villa's van Piringen ("Mulkenveld") en Vechmaal ("Walenveld"), *Publicaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren* 42, 31-33.
- VON DEN DRIESCH A. 1992: Kulturgeschichte der Hauskatze. In SCHMIDT V. & HORZINEK M. Ch (eds), *Krankheiten der Katze*, Bd. 1, Jena, 17-40.